

iets groots werd verricht; het is eerder een droefstemmend relaas van gemiste kansen op het gebied van communicatie voor cultuuroverdracht en nationale ontwikkeling. In overeenstemming met het reactionaire, post-ethische klimaat van de depressiejaren werd alles ondergeschikt gemaakt aan korte-termijn economisch belang en politieke ordehandhaving. Wegens de krampachtige gezagshandhaving was Nederlands-Indië het laatste land ter wereld dat het radioluisterverbod ophief. Omwille van de krantenbedrijven mocht de radio pas berichten uitzenden, nadat ook alle kranten de ANETA-berichten hadden ontvangen.

De studie steunt in belangrijke mate op primair bronnenmateriaal over de NIROM, aangetroffen in het archief van Radio Holland. Voor zijn onderzoek heeft Witte gekozen voor een beleidshistorisch perspectief, en dat betekent veel aandacht voor zaken als besluitvorming en regelgeving, zendtijdverdeling, luistervergunningen, omroepbijdragen en reclamegelden. Zijn beschrijvende aanpak heeft een alleszins lezenswaardige studie opgeleverd, al doen de vele herhalingen, tikfouten, de soms slordige titelbeschrijving en onvolledige annotatie afbreuk aan het leesgenoege.

Belangrijker zijn de inhoudelijke beperktheden. Wat betreft de interne omroepgeschiedenis blijven de bedrijfsmatige aspecten onderbelicht. De verwevenheid met het nationale en koloniale kapitaal wordt wel aangestipt maar niet uitgediept. Het techniekhistorische aspect, toch niet onbelangrijk bij het onderwerp omroep, komt helemaal niet aan bod. Aan de radiotechniek in enge zin en de specifieke problemen in de tropen wordt geheel voorbijgegaan, zodat er geen aansluiting is op de schitterende literatuur van met name Aitken. De techniek als sociale constructie komt evenmin aan bod. Daardoor wordt de aansluiting op de theoretische en historische discussies gemist. Wat zegt de radio-geschiedenis over het thema 'techniek en imperialisme'? Hoe past het in J. A. A. van Doorns visie op Nederlands-Indië als koloniaal project? Wat is de waarde van de theorievorming over sociaal-technologische systemen? Deze laatste benadering zou voor een grootschalig technologisch systeem als de koloniale omroep waarschijnlijk vruchtbaar zijn geweest. Allerlei kenmerken daarvan — onder meer de grootschaligheid, het kapitaalintensieve karakter, de monopolisering, het strategisch belang, de rol van de overheid en de ruimtelijke groeidynamiek — lijken op te gaan voor de koloniale radio. Door uit te gaan van een dergelijke benadering zouden niet alleen de bilaterale monopolies van de koloniale staat met ANETA en NIROM scherper worden belicht, maar ook hun positie in het uitgebreide netwerk van bedrijven en overheidsinstellingen in de koloniale staat. De kritiek van de auteur op dat begrip (62-63) komt erop neer dat een koloniale staat wezenskenmerken van een nationale staat ontbeert en gaat daarom geheel voorbij aan het specifieke, inherent paradoxale karakter van die staatsvorm zoals geanalyseerd door onder meer Van Doorn. Het zijn juist die paradoxen die de Indische omroepgeschiedenis zo'n merkwaardige wending hebben gegeven.

J. N. F. M. à Campo

A. J. Geurts, *De 'groene' Usselmeerpolders. Inrichting van het landschap in Wie ringe rmeer, Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1997, Publicaties van het Sociaal historisch centrum voor Flevoland, Lelystad: Uitgeverij De twaalfde provincie, 1997, 264 blz., f59,50, ISBN 90 72380 56 8).

De inrichting van de Usselmeerpolders heeft menig onderzoekershart gestolen. Niet zo verwonderlijk wanneer wij ons realiseren wat voor een bijzondere, bijna magische metamorfose zich in het 'natte hart' van Nederland heeft voltrokken. In nog geen veertig jaar tijd is zo'n

165.000 hectare aan de zee onttrokken en water getransformeerd in een volledig ingerichte ruimte. Het 'kunstwerk Nederland' laat zich bijna niet treffender illustreren.

Voor wie zich afvraagt hoe de Wieringermeer, Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland hun huidige aanzien hebben gekregen, is het historische dissertatie-onderzoek *De 'groene IJsselmeerpolders* van A. J. Geurts een aanrader. Geurts brengt ons terug naar (letterlijk en figuurlijk) de grondleggers van het nieuwe land. Wij maken kennis met hen die aan de wieg hebben gestaan van de IJsselmeerpolders. Wat waren hun ideeën over de polderinrichting, welke invloed hebben zij gehad op de besluitvormers en waarom is er voor bepaalde oplossingen gekozen?

De polderinrichting kent vele facetten. Geurts kiest ervoor zich te concentreren op de vormgeving van het landschap. Dat wil zeggen: het landelijk gebied en de niet-bebouwde stedelijke ruimte. Is de vormgeving van het landschap oorspronkelijk benaderd als een autonome ontwikkeling, primair gebaseerd op waterstaatkundige en cultuurtechnische uitgangspunten en gericht op de landbouw, na verloop van tijd groeit de aanpak uit tot een integrale gebiedsontwikkeling. Belangrijke verklaringen voor dit groeiproces zijn de professionalisering van beroepsgroepen als stedenbouwkundigen, sociografen, planologen en landschapsarchitecten en — dientengevolge — veranderende inzichten in de functie van ruimtelijke planning.

De Wieringermeer (officieel droog verklaard in 1930) kenmerkt zich door een eenzijdig op de landbouw afgestemde vormgeving. Dit ondanks pleidooien voor een minder monofunctionele benadering vanuit kringen van natuurbeschermers, de Stedebouwkundige raad van het Nederlandsch instituut voor volkshuisvesting en stedebouw, de Vaste commissie voor uitbreidingsplannen in Noord-Holland en door individuele deskundigen als de sociaal-geograaf Ter Veen, de stedenbouwkundige Granpré Molière en landschapsarchitect Bijhouwer.

De inrichting van de Noordoostpolder (officieel droog verklaard in 1942) is op dezelfde leest geschoeid. De betrokken rijksdiensten (Dienst der Zuiderzeewerken en de directie van de Wieringermeer) hebben weliswaar nadrukkelijker rekening gehouden met aansluitingen tussen het oude en het nieuwe land, degene die kritiek uitte op de eenzijdige benadering werd verweten esthetiek boven utiliteit te plaatsen. Beplanting van de Noordoostpolder is dan ook niet meer geworden dan een 'groene aankleding' van het verkavelingsplan. Geurts rekent ons voor dat de totale oppervlakte van de groenvoorzieningen in de Wieringermeer en Noordoostpolder niet meer dan respectievelijk 3 en 5 procent van de polder beslaat.

Bij de opstelling van het verkavelingsplan voor Oostelijk Flevoland (officieel droog verklaard in 1957) is een botsing tussen oude en nieuwe inzichten een feit. De directie van de Wieringermeer wenste op het ingeslagen pad verder te gaan en legde wederom het primaat bij de landbouw. De Dienst der Zuiderzeewerken, die belast werd met de opstelling van het verkavelingsplan, richtte een eigen planologische afdeling op om Oostelijk Flevoland vorm te geven naar eigentijdse stedenbouwkundige inzichten. Het conflict liep zo hoog op dat tussenkomst van de minister van verkeer en waterstaat in 1956 nodig was om de impasse te doorbreken. Mede onder invloed van de Contact-commissie voor natuur- en landschapsbescherming, sleutelfiguren als stedenbouwkundige C. van Eesteren en onderzoeker Th. K. van Lohuizen en — niet in de laatste plaats — de Rijksdienst voor het nationale plan, wordt aan de inrichting van Oostelijk Flevoland een bovenregionaal belang toegekend. Het vormgeven van nagenoeg autonome landbouwgebieden maakt plaats voor een veelzijdige benadering ten behoeve van de ruimtelijke opbouw van (het Westen van) Nederland. Blauwdrukplannen worden vervangen door meer indicatieve plannen, teneinde — met succes — beter in te kunnen spelen op toekomstige nieuwe omstandigheden.

De nieuwe inhoudelijke koers gaat gepaard met veranderingen in de organisatie. De directie van de Wieringermeer wordt in 1963 omgedoopt tot Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en

krijgt een breder takenpakket toebedeeld. Naast landbouw wordt deskundigheid op het gebied van de recreatie, stedelijke en natuurontwikkeling aangetrokken. Door zowel het wetenschappelijk onderzoek, de planvorming als de uitvoering grotendeels in eigen hand te houden en goede relaties met de vakwereld en bestuurlijk-Nederland te onderhouden, verwerft de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders een hoog aanzien.

Voor de inrichting van Zuidelijk Flevoland (officieel droog verklaard in 1968 en laatste in de rij) betekende dit een verkavelingsplan, waarbij rekening is gehouden met een veelheid van functies. Onomstreden is de keuze geweest om deze polder te bestemmen voor zowel landbouw als de aanleg van bossen, industriegebieden en een nieuwe stad. Dat deze nieuwe stad ooit nog in omvang de vierde stad van Nederland zou kunnen worden mét een duidelijke verwevenheid met het omliggende landschap, toont aan hoezeer de inrichting van de IJsselmeerpolders in de loop der tijd is geëvolueerd.

De 'groene' IJsselmeerpolders kent in feite twee verhaallijnen. Op het eerste gezicht beschrijft de auteur de inrichting van het landschap in alle aangelegde IJsselmeerpolders. Duidelijk wordt in de loop van zijn verhaal waarom de aanhalingstekens om dat ene woordje in de titel van het boek zijn gezet. De eenduidige betekenis die groen in de Wieringermeer had, blijkt in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland een veelzijdige invulling gekregen te hebben. Achter deze beschrijving gaat de tweede verhaallijn schuil. Geurts werpt in zijn onderzoek tevens een blik op de strijd tussen een eeuwenlange technocratische traditie van landinrichting en de opkomst van nieuwe maatschappijgerichte disciplines (meer op sociocratische leest geschoeid). *De 'groene' IJsselmeerpolders* laat zich in dit verband lezen als een voorbeeld van de professionalisering van disciplines, de verbreding van het vakgebied en de moeilijkheden die gepaard gaan bij het op multidisciplinaire basis vormgeven van de ruimtelijke inrichting van Nederland.

Beide verhaallijnen zijn zodanig met elkaar verweven dat het geen moment geforceerd overkomt. Geurts heeft een vlotte pen en bewijst boven zijn materie te staan. De inperking van het onderzoeksobject draagt evenzeer bij aan de kwaliteit en leesbaarheid van het onderzoek, alhoewel met name bij de beschrijving van Zuidelijk Flevoland de solitaire beschrijving van de vormgeving van het landschap enigszins gekunsteld aandoet. De inrichting van Zuid-Flevoland beschrijven zonder aandacht te besteden aan de bijna revolutionaire wijze waarop de planning van Almere hierin een plaats heeft gekregen, geeft weliswaar antwoord op de probleemstelling van het onderzoek, maar heeft iets weg van een sonate zonder thema.

In de slotparagraaf lijken beide verhalen zelfs tot een ontknoping te komen in het hier en nu. De auteur gunt ons een miniem doorkijkje naar de recente landschapsbeleidsplannen die voor iedere IJsselmeerpolder zijn gemaakt. Hierin, zo stelt hij, wordt expliciet de cultuurhistorische waarde van de vormgeving erkend. Helaas blijft de lezer vervolgens in een grote leegte achter, als ware hij in de IJsselmeerpolders zelf. Juist nu de cultuurhistorische waarde een actueel thema geworden is in de ruimtelijke ordening op zowel lokaal, provinciaal als nationaal niveau, laat Geurts de kans onbenut om de beleidsrelevantie van zijn onderzoeksresultaten aan de volgende generatie inrichters mee te geven.

Guido J. Wallagh

R. Grüter, *Een fantast schrijft geschiedenis. De affaires rond Friedrich Weinreb* (Dissertatie Leiden 1997; Amsterdam: Balans, 1997, 444 blz., f59,50, ISBN 90 5018 379 4).

Friedrich Weinreb (1910-1988) zocht en vond in 1969 de publiciteit door publicaties van zijn als oorlogsmemoires aangekondigde werk *Collaboratie en verzet. Een poging tot ontmytholo-*